

NEKI ASPEKTI PROIZVODNJE I PROMETA MLEKA I MLEČNIH PROIZVODA U JUGOSLAVIJI*

Dušan RALJIĆ, dipl. ecc., mr Dragoljub GAVARIĆ, Ljiljana KULIĆ, dipl. inž.,
Tehnološki fakultet, Institut za tehnologiju mesa, mleka, ulja i masti i voća
i povrća, Novi Sad

II CENA MLEKA

Cene mleka proizvođača obaju sektora proizvodnje, bile su uvek pod kontrolom društva. Instrumenti regulative za mleko danas su različito postavljeni u republikama i pokrajinama u SFRJ, zavisno od ekonomske politike DPZ. Otkupne i maloprodajne cene kravljeg mleka date su u tablicama 6. i 7. Otkupne cene mleka su u proseku od 1975. do 1981. god. porasle od 3,01 na 11,05 dinara za litar ili za 365% na društvenom sektoru, dok je taj rast na individualnom sektoru iznosio 342% (sa 2,78 na 9,50 din/lit). Značajnije povećanje počinje od 1979. godine.

Tablica 6. Prosečne otkupne i maloprodajne cene kravljeg mleka, din/dm³ (litru)
Table 6. Average selling prices of raw and pasteurized milk dinars/dm³ (lit.)

Godina	Društveni sektor		Individ. sektor		Prosečna otkupna cena		Maloprod. cena		Razlika u ceni		
	din.	index	din.	index	din.	index	din.	index	din.	index	u % od mal. cene
1975	3,01	100	2,78	100	2,85	100	4,45	100	1,60	100	36
1976	3,43	113	3,05	110	3,16	111	4,74	107	1,58	99	33
1977	4,43	147	3,86	139	4,04	142	6,03	136	1,99	124	33
1978	4,49	149	3,91	141	4,09	144	6,05	136	1,96	123	32
1979	5,14	171	4,54	163	4,65	163	7,20	162	2,55	159	35
1980	7,15	238	6,48	233	6,64	232	9,92	223	3,28	205	33
1981	11,05	365	9,50	342	9,93	348	13,69	308	3,76	235	27
1982							18,31	411			

IZVOR: »Promet poljoprivrednih proizvoda«

Maloprodajne cene imaju neujednačen rast i relativno manji indeks rasta u odnosu na prosečne otkupne cene. Razlika u ceni je oko 33% od maloprodajne cene i najniža je u 1981. godini (27%). U našoj zemlji individualni proizvođači

* Referat održan na XXIII Seminaru za mljekarsku industriju, Zagreb, 1985.

su u razdoblju od 1975. do 1981. godine ostvarili cenu od 62 do 69^{0/0} od malo-prodajne cene mleka u trgovačkoj mreži. Ovaj odnos je znatno povoljniji za proizvođače društvenog sektora poljoprivrede (68 do 80^{0/0}).

Tablica 7. Maloprodajne cene u glavnim potrošačkim centrima

Table 7. Selling prices at main consumer's centers

N ^o Naziv	Sarajevo	Titograd	Zagreb	Skoplje	Ljubljana	Beograd	Novi Sad	Priština	Godina
1. Kravlje mleko, lit.	15,63	16,67	12,50	13,00	12,01	14,00	13,00	15,00	1981
	26,96	26,83	24,80	26,15	26,14	25,22	25,70	26,44	1983
2. Maslac, kg	189	—	—	178	199	224	239	—	1981
	359	398	391	392	361	364	424	314	1983

IZVOR: Indeks, 1981, 1983.

Politika maloprodajnih cena u svim većim potrošačkim centrima učinila je da mleko bude najjeftinija hrana. Mleko je jedan od artikala čije su cene najmanje porasle. To važi kako u odnosu na 1939. tako i u odnosu na 1952. god.

U okviru teme »cena«, data je analiza pariteta cena pojedinih proizvoda i to u odnosu na jedan osnovni proizvod jugoslovenske poljoprivrede — cenu pšenice i na izabrani reprezentat u okviru stočarskih proizvoda — cena mesnih svinja, i to za oba sektora proizvodnje u tablicama br. 8. i 9. Mogućnosti uspoređenja su široke.

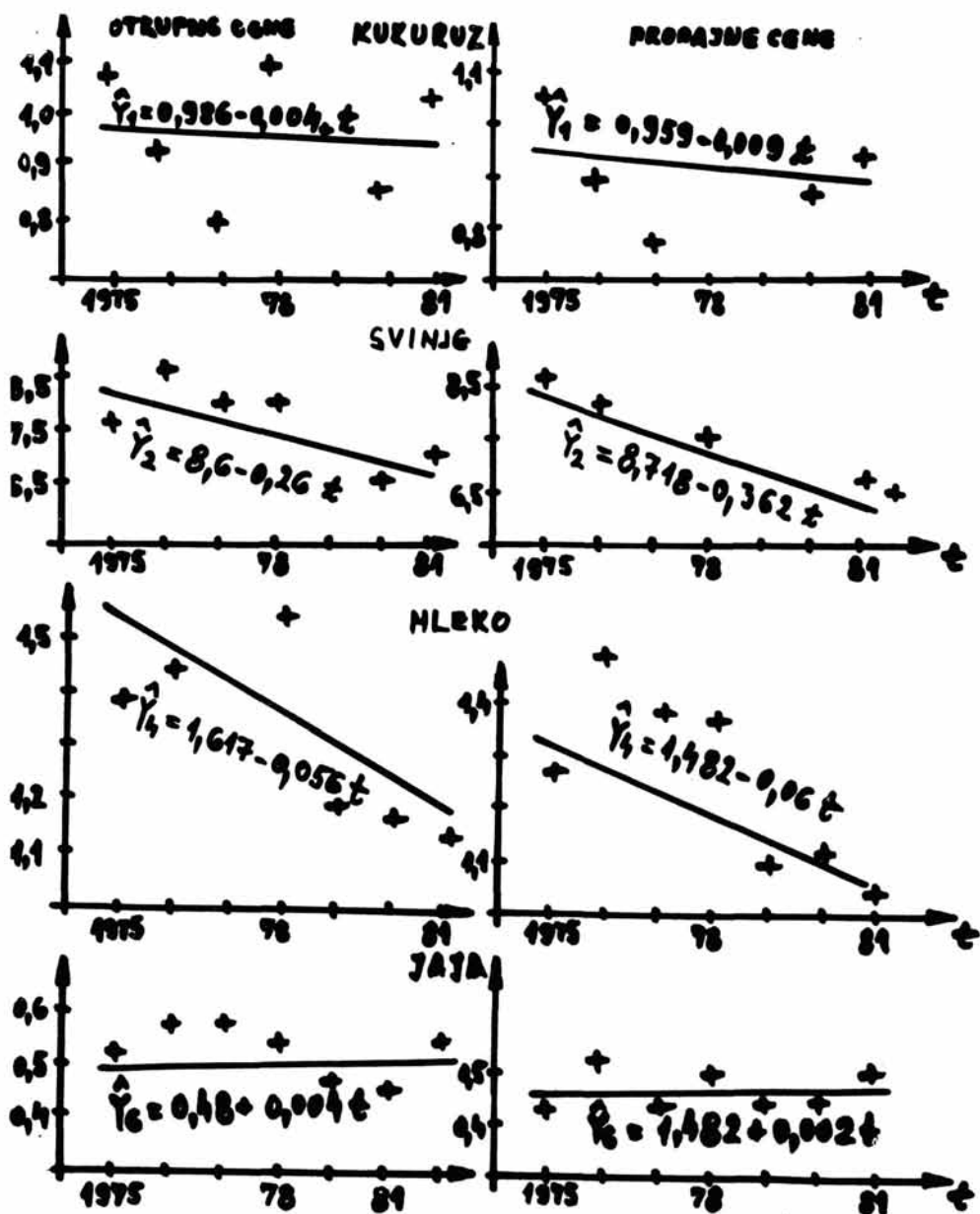
Pariteti su prikazani u odnosu na pšenicu u dijagramu 1. Posmatrajući odnos cena navedenih proizvoda prema cenama pšenice u posmatranom periodu, vidi se da je kretanje cena pšenice u posmatranom periodu bilo najpovoljnije, jer samo otkupne i prodajne cene jaja imaju povoljniji trend kretanja cena od cena pšenice. Naročito je izražena disproporcija u kretanjima cena mleka u odnosu na cenu pšenice. To znači da su bile male intervencije u odnosu na mleko, tj. zadržan je relativno nizak nivo minimalnih otkupnih cena.

Tablica 8. Indeksi cena proizvođača izabranih stočarskih proizvoda

Table 8. Index prices of certain products of animal origin

Proizvod	I N D E K S 1975 — 100%				
	1976	1977	1978	1979	1980
STOKA	120	137	154	191	235
— goveda	119	161	171	199	280
— svinje	125	141	141	133	190
MLFKO i mleč. proizvodi	97	125	127	127	169
Živina i jaja	113	125	131	142	182

IZVOR: »SGJ — 1980«, stat. bilten br. 971, 1053, 1084, 1135 i Indeks br. 3

Dijagram 1. Odnosi otkupnih i prodajnih cena kukuruza, svinja, mleka i jaja prema cenama pšenice (cena pšenice je 1).

Diagram 1. Parity redeeming and selling prices of maize, pigs, milk and eggs to price of wheat (price of wheat = 1).

Tablica 9. Pariteti prodajnih i otkupnih cena izvesnih poljoprivrednih proizvoda u odnosu na cenu pšenice*

Table 9. Parity selling and redeeming prices of certain agricultural products to price of wheat

Proizvod	OTKUPNE CENE (Individualni sektor)						
	1975	'76	'77	'78	'79	'80	1981.
Kukuruz	1,08	0,94	0,80	1,10	0,97	0,86	1,04
Svinje, mes.	7,72	8,63	8,10	8,10	6,67	6,62	7,13
Junad, tov.	8,70	9,27	9,27	10,76	8,85	6,57	7,76
Mleko, krav.	1,39	1,45	1,74	1,56	1,20	1,17	1,23
Živina, broj.	9,70	9,16	8,16	8,25	6,23	5,63	5,00
Jaja, kokoš.	0,51	0,57	0,57	0,53	0,46	0,44	0,53
	PRODAJNE CENE (Društveni sektor)						
Kukuruz	1,04	0,89	0,77	1,06	0,90	0,86	0,93
Svinje, mes.	8,53	8,00	7,54	7,44	6,39	6,35	6,63
Junad, tov.	8,88	11,3	10,19	12,57	10,34	7,41	7,10
Mleko, krav.	1,26	1,48	1,37	1,36	1,08	1,10	1,05
Živina, broj.	7,23	7,13	6,39	6,69	5,50	5,22	4,57
Jaja, kokoš.	0,43	0,53	0,44	0,49	0,45	0,45	0,50

* Cena 1 kg pšenice je 1.

Inače, ovaj odnos u najvećem broju zemalja obeležen je odnosima manjim od 1. U našem primeru ovaj odnos ima raspon 1,0 do 1,6, što je znatno širi interval.

Na kraju ćemo dati u konkretnom primeru sliku poslovanja OOUR-a proizvođača mleka, što daje osnovno obeležje i ostalim OUR-ima u poljoprivredi, sada i u ranijim periodima.

Tablica 10. Osnovni proizvodno ekonomski pokazatelji u proizvodnji kravljeg mleka kod OOUR-a »29. Novembar« IPP »Banat« Kikinda u periodu 1980—1982.

Table 10. Basic economic data in production of cow's milk at farm OOUR »29 November« IPP »Banat« from Kikinda for period 1980—1982. year

N ^o INFORMACIJA	1980	1981	1982
1. Ukupna proizvodnja (litara)	1.353.504	1.336.525	1.405.562
2. Prosečan broj krava muzara (komada)	276	277	281
3. Proizvodnja mleka po kravi (lit/god)	4.904	4.825	5.002
4. Cena koštanja mleka — din/lit	10,23	14,15	19,16
5. Prosečna prodajna cena — din/lit	7,85	11,02	14,34
6. Gubitak u proizvodnji — din/lit	— 2,38	— 3,13	— 4,82
7. Negativni fin. rezultat	3.221.340	4.183.323	6.774.809

Uzroci nerentabilne proizvodnje su mnogobrojni, ali se oni u suštini svode na visoke troškove proizvodnje (skupoj tehnologiji) i niske otkupne cene mleka.

Prema podacima M. Hafnera u SR Sloveniji (Sajam »Mleko 1982« u Mariboru, 1982. godine) iznete su informacije da su proizvođači mleka na društvenim farmama utrošili količinu koncentrata, koja po hranjivoj vrednosti pokriva količinu dobijenog mleka.

Rezime

Period od 1975. do 1981. godine obeležen je rastom ukupne proizvodnje mleka po stopi od 3,15% a u tome proizvodnja kravljeg mleka s 3,3%, dok je ublažen pad proizvodnje ovčjeg mleka s -2,2% na -1,0% godišnje. Udeo proizvodnje mleka se povećava u korist kravljeg i u 1981. godini iznosi 97,1% od ukupne produkcije. Ispoljena kretanja u proizvodnji mleka po stanovniku godišnje i po ha poljoprivredne površine karakterišu pozitivna kretanja u celini. Naime, rast ukupne proizvodnje po ha poljoprivredne površine u periodu 1975. do 1981. imanentan je pozitivnim kretanjima u proizvodnji individualnog sektora (po stopi od 3,5% godišnje) i društvenog sektora (po stopi od 2,2% godišnje) u SFRJ. Pozitivna su kretanja i u ukupnoj proizvodnji po stanovniku godišnje, a posebno rast robnosti (6%) i njenog udela u proizvodnji.

Uvoz i izvoz mleka i mlečnih prerađevina nemaju veliki značaj u jugoslovenskoj poljoprivredi. Izvoz mlečnih proizvoda je praktično beznačajan. Karakteristično je to da je suficit evidentan u periodu 1978.—1979, kada je izvezeno najviše mleka, pretežno u susedne zemlje. Inače, deficit iz godine u godinu raste.

Promet mleka raste po godišnjoj stopi od 6,7% uz porast otkupa od ind. sektora, te opadanje učešća društvenog sektora s 30,4% (1975) na 22,0% (1981). Promet mleka i mlečnih proizvoda na »seljačkoj« pijaci u SFRJ, po područjima, obeležena je neidentičnim promenama prometa po svim navedenim proizvodima, ali ukazuje na jačanje uloge mlekarske industrije u prometu mlečnih proizvoda u Vojvodini i Sloveniji, a u celini za sveže mleko i maslac.

Potrošnja mleka i mlečnih proizvoda u SFRJ ima stacionirani karakter i relativno je niska, obzirom na per saldo dohodak. Osnovni utjecaj na kretanje potrošnje izgleda da su imali dohodak i cene.

Govoreći o cenama mleka na nivou proizvođača može se reći da su uvek bile pod kontrolom društva, za oba sektora proizvodnje.

Značajnije povećanje cena kravljeg mleka počinje od 1979. godine, a indeks porasta je u periodu 1975. do 1981. godine 365% na društvenom sektoru, dok je taj rast 342% na individualnom sektoru.

Maloprodajne cene imaju neujednačen rast i relativno manji indeks rasta u odnosu na prosečne otkupne cene. Razlika u ceni je oko 33% od maloprodajne cene i najniža je u 1981. godini (27%).

Politika maloprodajnih cena u svim većim potrošačkim centrima učinila je da mleko bude najjeftinija hrana.

U okviru »cena« data je analiza pariteta cena pojedinih proizvoda u odnosu na cenu pšenice i to za oba sektora proizvodnje. Posmatrajući odnos cena navedenih proizvoda prema cenama pšenice u navedenom periodu, vidi se da je

kretanje cena pšenice bilo najpovoljnije, jer samo otkupne i prodajne cene jaja imaju povoljniji trend kretanja cena od cena pšenice. Naročito je izražena disproporcija u kretanju cena mleka u odnosu na cenu pšenice.

Ukupno realizovane količine u periodu 1975.—1981. godine kontinuirano rastu, a naročito prosečne otkupne cene mleka, koje su do 1979. godine ispod indeksa 100%, da bi do 1981. godine bile udvostručene u odnosu na prosek (prosek = 100).

Isporuka mleka sa društvenih i individualnih gazdinstava ima jako naglašeno sezonsko kolebanje. To važi i za cene.

Primer osnovnih proizvodno-ekonomskih pokazatelja u proizvodnji kravljeg mleka OOUR-a »29. Novembar« IPP »Banat« Kikinda, iskazuje negativan finansijski rezultat, što karakteriše većinu OOUR-a, ranije i danas u SFRJ.

Summary

Milk production and consumption in Yugoslavia are described, together with milk and dairy products export and import, tendencies in production, product prices and their relation to another food products. Although more than 4.6 billion kilograms of milk annually are produced, only 1/3 is appeared on the market, causing permanent shortage of dairy products at urban areas. To overcome this problem only at past year Yugoslavia paid 22 million \$ for import 100 million kg milk, taking in account all imported dairy products. Main reason for lack of raw market milk is its high cost of production and low selling prices what makes milk production uneconomic, both in socialistic and private sector.

Literatura

1. DOZET, N., RELJIN, S., MILETIĆ, S.: Razvoj i organizacija proizvodnje i prometa mleka i mlečnih proizvoda, I kongres o proizvodnji ljudske hrane u SFRJ, knjiga 2, Novi Sad, 1985.
2. GITARIĆ, T.: Politika, januar 18. 1985.
3. HADŽIVUKOVIĆ, S.: Statistika, Naučna knjiga, Beograd, 1979.
4. LUČIĆ, Đ., ČOBANOVIĆ, K.: *Agroekonomika*, 7, 20—25, 1978.
5. MITROVIĆ, D., MITRAŠINOVIĆ, B., BAČIĆ, B.: *Savremena poljoprivreda*, 9, 17—21, 1970.
6. RELJIN, S.: Priručnik iz ekonomike poljoprivrede, Zadružna knjiga, Beograd, 1964.
7. RELJIN, S.: Industrija mlečnih proizvoda, Uticaj hidrosistema Dunav—Tisa—Dunav na razvitak poljoprivrede Vojvodine, Novi Sad, 1972.
8. RELJIN, S., BOŽIDAREVIĆ, D.: *Agroekonomika* 1, 31—35, 1972.
9. RELJIN, S., BOŽIDAREVIĆ, D.: Godišnji zbornik Poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Skoplju, 25, 115—121, 1973.
10. RELJIN, S.: Tržište osnovnih proizvoda stočarstva, Organizacija, ekonomika i tržište osnovnih stočarskih proizvoda, Novi Sad, 1984.
11. STANKOVIĆ, J., MIKELIĆ, M.: *Ekonomika poljoprivrede*, 3, 17—21, 1976.
12. VUČKOVIĆ, D.: Tržište mleka i mlečnih proizvoda, Marketing poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, Novi Sad, 1977.